

THE MEANING BETWEEN LANGUAGE AND REALITY

Alica Arnaut

Faculty of Philosophy, University of Zenica, alica.arnaut@unze.ba

Larisa Mahmić

Faculty of Philosophy, University of Zenica, larisa.mahmic@unze.ba

Abstract: Meaning implies the relationship of elements of language according to elements of extralinguistic reality, i.e. to the referents. However, reference is not a meaning, it is only one segment of it, and that is one that establishes a link between linguistic and non-linguistic elements. One single linguistic element can refer to several different referents (homonymy) and several different linguistic elements can refer to one single referent (synonymy). This is a common occurrence. However, a single linguistic element can develop a new relation with the referent, which it usually does not have, and this relation shifts the meaning itself. Meaning is one of the extremely important linguistic issues, since it contributes significantly to communication, mutual understanding and resolution of misunderstandings as a kind of noise in communication. By understanding the very nature of meaning, its duality and the factors that determine it, as well as the complex process of moving meaning, possible misunderstandings can be prevented, but also consciously convey multimeaning messages. How words carry meaning, how meaning is born, what conditions the change in the meaning of words, the study of that change, and the examination of why words, since they originally got their meaning, later change them – all this is a current semantic issue, and actuality is attributed to the fact that language is living matter, which is constantly changing. In this paper we present the ways in which words carry their meaning, how the meaning is made, what determines the shifting of the meaning. Also highlighted are the factors which determine the meaning and its criteria.

Keywords: meaning, referent, reference, context, linguistic elements, extralinguistic elements

ZNAČENJE IZMEĐU JEZIKA I STVARNOSTI

Alica Arnaut

Faculty of Philosophy, University of Zenica, alica.arnaut@unze.ba

Larisa Mahmić

Faculty of Philosophy, University of Zenica, larisa.mahmic@unze.ba

Sažetak: Značenje podrazumijeva odnos elemenata jezika prema elementima vanjezičke stvarnosti, tj. prema referentima. Međutim, referencija nije značenje, ona je samo jedan njegov segment, i to onaj kojim se uspostavlja veza između jezičkih i vanjezičkih elemenata. Česte su situacije u kojima se jedan jezički element može odnositi na više različitih referenata, kao što je to slučaj kod homonimije, ali se i više jezičkih elemenata može odnositi na jedan referent, kao što je to slučaj sa sinonimijom. Međutim, dešava se i da jedan jezički element uspostavi novi odnos sa referentom na koji obično ne upućuje, te na taj način dolazi do premještanja značenja. Značenje je jedno od iznimno važnih lingvističkih pitanja, budući da ono značajno doprinosi komunikaciji, međusobnom razumijevanju i rješavanju nesporazuma kao svojevrsnih šumova u komunikaciji. Razumijevanjem same prirode značenja, njegove dvojnost i faktora koji ga određuju, kao i samog složenog procesa premještanja značenja, mogu se preduprijeti eventualni nesporazumi, ali i svjesno prenijeti višesmislene poruke. Kako riječi nose značenje, kako se značenje rađa, šta uvjetuje promjenu značenja riječi, proučavanje te promjene, te ispitivanje iz kojih razloga riječi, pošto su prvobitno dobile svoj smisao, kasnije isti mijenjaju – sve je to aktualna semantička problematika, a aktualnost se pripisuje činjenici da je jezik živa materija, uvijek podložna promjeni. U ovom radu se govori o tome kako riječi nose značenje, kako se značenje rađa, šta uvjetuje promjenu/premještanje značenja riječi. Istaknuti su i faktori koji određuju značenje, te kriteriji određivanja značenja.

Ključne riječi: značenje, referent, referencija, kontekst, jezički elementi, vanjezički elementi

1. UVOD

Značenje podrazumijeva odnos elemenata jezika prema elementima vanjezičke stvarnosti, tj. prema referentima. Međutim, referencija nije značenje, ona je samo jedan njegov segment, i to onaj kojim se uspostavlja veza između jezičkih i vanjezičkih elemenata.

Em Griffin (1991), autorica knjige *A First Look at Communication Theory*, u petom poglavlju spomenute knjige bavi se značenjem značenja, referirajući se pritom na knjigu *The Meaning of Meaning* I. A. Richardsa (1989).

Griffinova se prisjetila Richardsove tvrdnje o tome da je pogrešno vjerovati da svaka riječ ima svoju jedinstvenu definiciju, te da značenja ne borave u riječima nego u ljudima koji te riječi primaju kao informacije i tumače ih u skladu sa svojim prethodnim iskustvom. Naime, Richards se bavio novom retorikom u kojoj se fokusirao na nesporazume i načine sprečavanja istih. Smatrao je važnim spoznati koliko mi zapravo razumijemo poruke kada ih dobijemo, te je vjerovao da se određena količina informacija gubi u svakoj komunikaciji. Međutim, za gubljenje informacija nije krivio buku u komunikacijskom kanalu, nego samu prirodu jezika.

2. RIJEČI – SIMBOLI INTERPRETIRANI UNUTAR KONTEKSTA

Richards (1989) je počeo svoje istraživanje o značenju značenja napravivši jasnu razliku između znaka i simbola. Znak je ono s čim se direktno susrećemo, ali ipak može da se odnosi na nešto sasvim drugo – grmljavina je znak kiše, strelica je znak koji upućuje na ono na šta pokazuje i sl. Riječi su, također, znakovi, ali posebna vrsta znakova – simboli. Za razliku od „običnih“ znakova, većina simbola nema nikakve fizičke veze sa onim što označavaju. U riječima poput *poljubac* ili *zagrljaj* nema ništa što upućuje na te radnje. Ljudi su odlučili dati tim riječima, tim simbolima, značenje koje imaju danas. S obzirom da su riječi proizvoljni simboli, one nemaju jedno svojstveno značenje. Prema Richardsu (1989), riječi poprimaju značenje na osnovu konteksta u kojem su izgovorene. Većina riječi mijenja značenje zajedno sa promjenom konteksta. Dakle, upravo je kontekst ključ značenja. Ipak, Richards kontekst ne ograničava samo na riječi koje se nalaze zajedno u rečenici. On kontekst definiše kao skupinu događaja koji se dešavaju u isto vrijeme. To znači da kontekst nije samo cijela rečenica ili čak situacija u kojoj je određena riječ izgovorena. Kontekst predstavlja cijelo jedno polje iskustva koje može da se poveže sa događajem, uključujući i različita mišljenja o istom događaju. Različita mišljenja, viđenja i definiranja iste riječi i / ili pojma su ključna za razumijevanje značenja. Geoffrey Leech (1985) je napravio svojevrsnu kategorizaciju na ovom polju ponudivši sedam vrsta značenja – konceptualno, konotativno, socijalno, afektivno, refleksijsko, kolokacijsko i tematsko značenje.

Konceptualno značenje se još naziva denotativno, ali i kognitivno značenje. Ako uzmemo u obzir činjenicu da denotativno značenje upućuje na osnovni sadržaj riječi, a kognitivno je sve ono što se saznaje opažanjem, može se zaključiti da je konceptualno značenje zapravo logičko značenje koje označava osnovni smisao riječi, bez ikakvog konotativnog i / ili figurativnog značenja. Za konceptualno značenje se vežu dva načela: načelo kontrastivnosti i načelo strukture. Načelo kontrastivnosti se odnosi na dodjeljivanje oznaka „pozitivno“ (+ kada su prisutna određena obilježja) ili „negativno“ (- kada navedena obilježja nisu prisutna). Konceptualno značenje jezika se može proučavati s obzirom na ova kontrastivna obilježja, a to se najbolje uočava na konkretnim primjerima. Uzmemo li obilježja *fauna*, *žensko* i *svaštojed* uz riječi *medvjed* i *lavica*. Oznake će biti dodijeljene na sljedeći način:

medvjed:	+ fauna	- žensko	+ svaštojed
lavica:	+ fauna	+ žensko	- svaštojed

S druge strane, načelo strukture se odnosi na strukturu jezičkih jedinica, dakle na činjenicu da se veće jezičke jedinice sastoje od manjih jezičkih jedinica. Shodno tome, i svaka rečenica se može analizirati rastavljanjem na njene sastavne dijelove, počevši od većih i krećući se do najmanjih elemenata.

Konotativno značenje upućuje na druge moguće sadržaje riječi – dodatne i prenesene. Ono ne označava ono što riječ zaista jeste, nego označava ono na šta se riječ odnosi ili bi mogla da se odnosi u određenom kontekstu. Ukoliko uzmemo već navedene primjere *medvjed* i *lavica*, oni bi dobijali nova obilježja u skladu sa mišljenjima i / ili iskustvima osoba koje daju obilježja u datom momentu. Ta nova obilježja neće uvijek imati isto konotativno značenje. Konotativno značenje je podložno vremenu i društvenim promjenama, kako i kulturnom kontekstu. (v. Matijević 2021) Shodno tome, važno je napomenuti da konotativno značenje nije stabilno, te kao takvo ne može da se smatra „oficijelnim“ sastavnim dijelom jezika. S obzirom da se konotativno značenje mijenja u skladu sa mišljenjima, stavovima i iskustvima ljudi, može se reći da je ono beskonačno. Konotativno značenje je savršen pokazatelj da značenja zaista leže u ljudima, a ne u samim riječima. (v. Janković 2000)

Socijalno značenje nam daje informacije o društvenim okolnostima upotrebe jezika. Naime, zahvaljujući upotrijebljenim riječima moguće je pretpostaviti u kakvom su odnosu osobe koje razgovaraju, kakav im je društveni status, odakle dolaze i sl. Postoje određene stilističke varijacije koje su u vezi sa socijalnim značenjem, a one mogu biti varijacije s obzirom na dijalekt, okolinu, status, jedinstvenost, vrijeme i način. Shodno tome, moglo bi se govoriti i o stilovima koje jedan jezik može da ima. Socijalno značenje uključuje tzv. ilokucijsku snagu izražavanja, a ona podrazumijeva uočavanje varijanti govora. To znači da se jedan izraz može razumjeti kao zahtjev, izvinjenje, tvrdnja, prijetnja i sl. zavisno od društvene stvarnosti.

Afektivno značenje se odnosi na to kako jezik odražava lične osjećaje govornika, bez obzira da li je riječ o ličnim, skrivenim emocijama, stavu prema sagovorniku ili stavu prema temi o kojoj se govori. Afektivnom značenju dosta doprinose intonacija i boja glasa, odnosno način na koji se određena poruka izgovara i prenosi. Bez toga bi se afektivno značenje moglo drugačije protumačiti. Npr. ako vidimo napisanu poruku: „Budite ljubazni pa se stišajte.“,

ona može da se tumači kao kurtoazija. Međutim, ako istu tu poruku čujemo od nekoga ko je izgovara sarkastično, afektivno značenje se mijenja. Sličnu situaciju možemo imati i sa porukom: „Šuti!“. Ukoliko je izgovorena vedro i šaljivo, njeno značenje se značajno razlikuje od situacije u kojoj bi se ista poruka izgovorila ljutito i otesito.

Refleksijsko značenje se pojavljuje u specifičnim situacijama u kojima značenje jedne riječi tvori dio odgovora na njeno drugo značenje. Ukoliko u nekom religijskom tekstu pročitamo riječi *Tješitelj* i *Duh Sveti*, naše reakcije, odnosno naša druga značenja tih riječi će biti uvjetovana prvobitnim značenjima koja imamo na umu kada čujemo / pročitamo date riječi. Ako tumačimo riječ *utjeha* preko njenog konceptualnog značenja, dakle ukoliko je smatramo zaista utješnom, onda će se refleksijski to tumačenje prenijeti i na značenje riječi *Tješitelj*. Ako riječ *duh* tumačimo kao nešto impresivno, vrlo vjerovatno će se to značenje prenijeti na nas i kada čujemo / pročitamo *Duh Sveti*.

Kolokacijsko značenje još uvijek je nedovoljno istraženo (v. Patekar 2022), ali ipak se može reći kako se ono suštinski sastoji od asocijacija koje riječ dobija zbog značenja riječi koje se pojavljuju u njenom okruženju. Ukoliko kao primjer uzmemo pridjeve *topao* i *vruć*, možemo primijetiti da oba označavaju određen sličan nivo temperature. Međutim, ne možemo ih koristiti na isti način. Za hljeb možemo reći da je i *topao hljeb*, ali i *vruć hljeb*. Suprotno tome, za doček možemo reći da je *topao doček*, ali ne možemo reći da je *vruć doček*. Sličnu situaciju imamo u svakodnevnom govoru. Ako mislimo na ugodan ambijent sa previsokom temperaturom, požalit ćemo se: „Vruće mi je.“ Ako mislimo na ugodan ambijent gdje smo se konačno ugrijali nakon smrzavanja, reći ćemo: „Toplo mi je.“ Može se zaključiti da je kolokacijsko značenje svojevrstna drugačija osobina riječi uvjetovana kontekstom.

Tematsko značenje otkriva kako se poruka može promijeniti redoslijedom, fokusom i naglašavanjem. To znači da se mijenjanjem redoslijeda, fokusiranjem na različite dijelove rečenice i naglašavanjem različitih riječi u rečenici može promijeniti i sama poruka. Uzmimo za primjer dvije rečenice: *J. R. R. Tolkien je izmislio Međuzemlje. Međuzemlje je izmišljeno od strane J. R. R. Tolkiena*. Prva rečenica bi mogla da odgovara na pitanje: „Šta je J. R. R. Tolkien izmislio?“ Druga rečenica bi mogla da odgovara na pitanje: „Ko je izmislio Međuzemlje?“ Odmah je moguće primijetiti razlike. Redoslijed riječi u rečenicama je izmijenjen, naglašeni su različiti podaci, jedna je aktivna, druga je pasivna, a samim tim se i značenje „pomjerilo“. Upravo je o tome riječ u tematskom značenju.

3. DVOJNOST ZNAČENJA

Dvojnost značenja proizilazi iz same dvojnosti jezika, te njegove *komunikacijske* i *ekspresivne funkcije*. Ovaj fenomen podrazumijeva da značenja nastaju na relaciji između uspostavljanja i održavanja komunikacije s jedne strane, te manifestacije različitog emocionalnog stanja s druge strane. Iznimno je važno uspostaviti balans između ova dva segmenta i prilagoditi ih sveukupnom kontekstu proizvođenja značenja. *Komunikacijska funkcija jezika* je osnovna funkcija jezika. Jezik prije svega služi kako bi se ljudi mogli sporazumijevati, kako bi komunicirali – ljudi su ipak društvena bića. Dakle, ova funkcija jezika je njegova srž, glavna uloga koju jezik ima. Važno je komunicirati, prenijeti poruku od pošiljaoca do primaoca. Pritom nije važno kakva je ta poruka, kako se tumači, koje značenje ima za pošiljaoca, a koje za primaoca. Svi ostali aspekti jezika su u ovoj situaciji inferiorni. Kad je riječ o komunikacijskoj funkciji, bitna je samo komunikacija, u kakvom god obliku ona bila.

Ekspresivna funkcija jezika je, uvjetno rečeno, dotjeranija funkcija jezika. Ovdje više nije cilj samo prenijeti poruku, fokus nije više samo na komunikaciji. Ekspresivnom funkcijom se izražavaju misli, osjećanja, stavovi. Ovdje se uključuju elementi poput intonacije, brzine govora, položaja tijela, izraza lica, mimike, gestikulacije. Svi oni pojačavaju ekspresiju, te pomažu jeziku da što bolje dočara ono što osoba želi da kaže.

4. FAKTORI ODREĐIVANJA ZNAČENJA

Faktori koji određuju značenje obuhvataju sve one lingvističke i nelingvističke utjecaje koji kreiraju i oblikuju značenja u jeziku. Izdvajaju se tri grupe faktora, i to: antropologijski, socijalni i semiologijski.

Antropologijski faktori temelje se na sveukupnom proučavanju čovjeka, njegovog funkcioniranja u svijetu i iskustava koja stječe u toku života, samostalno ili u relaciji s drugim individuama. U tom procesu kreiraju se značenja koja se temelje na individualnim karakteristikama i nemoguće je u lingvistici baviti se time, ali to nikako ne znači da je taj segment značenja u lingvistici zanemariv (emotivno značenje).

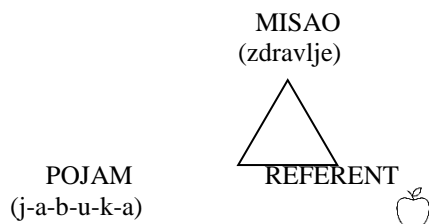
Socijalni faktori temelje se na ustrojstvu društva sa svim njegovim složenim konceptima i strukturama, te se u obzir uzimaju segmenti kao što su socijalni status, profesionalna orijentacija, dobna i spolna raznolikost, ali također i koncepti različitih društvenih zajednica u njihovoj cjelini. Ova grupa faktora se, za razliku od antropologijske, širi sa individue na društvo. Ustrojstvo društva podrazumijeva povezanost značenja sa praksom, običajima i navikama jednog društva. Sve to se može dovesti u vezu sa funkcijama jezika (ekspresivna, fatička, metajezička, poetska, konativna, referencijalna) i upotrebom jezika u određenim situacijama. Naprimjer, ukoliko je u jednom društvu nepisano pravilo za starijeg neoženjenog muškarca reći da je *stari momak*, to nam je jasan pokazatelj o običajima koji vladaju u tom društvu, o tome šta je (ne)prihvatljivo, te o samoj organizaciji tog društva. Kada se uzmu u obzir svi društveni faktori i situacije, možemo zaključiti zašto ovaj oksimoron ne označava momka koji je proslavio

mnogo rođendana, nego ima značenje neoženjenog muškarca. Upotreba jezika u specifičnim situacijama se, također, vezuje za društvo, odnosno društvene funkcije i praksu. Naprimjer, *x* je lingvistima grafem, a matematičarima je znak za nepoznato. Riječi *pozitivno* i *negativno* studentima književnosti mogu imati značenja dobrog i lošeg, a studentima matematike mogu značiti + i -.

Semiologijski faktori su oni faktori koji se najdirektnije bave pratećim fenomenima verbalne komunikacije kao važnim elementima kreiranja značenja. U semiologijske faktore se ubrajaju priroda označitelja, kinetički elementi, paralingvistički elementi, te tzv. suprasegmentalna obilježja. Već je poznato da je označitelj glasovni dio jezičkog znaka, odnosno da su to fonemi koje povezujemo sa određenim pojmom/označenim. U prirodu označitelja se ubrajaju elementi poput intonacije. Intonacija može u potpunosti izmijeniti značenje neke poruke. Kinetički elementi su položaj tijela, mimika, izraz lica, kretanje. Poput intonacije, ovi elementi mogu drastično promijeniti značenje nečega. Studenti i studentice na predavanju su savršeni primjeri. Svi su oni prisutni u istoj prostoriji, svi slušaju isto predavanje. Pa ipak, studentica koja neumoljivo lupka olovkom po stolu time pokazuje nervozu i nestrpljivost – čeka da predavanje završi; student koji sjedi leđima naslonjen na stolicu, prekrštenih ruku i žmirka je pospan i vrlo vjerovatno ne sluša predavanje uopće; studentica koja sjedi nagnuta naprijed, širom otvorenih očiju, očigledno prati svaki detalj predavanja. Dakle, svaka osoba prikazuje / pokazuje drugačije značenje. Paralingvistički elementi su fonijske karakteristike, odnosno brzina, ton i tačnost izgovora. Značenje često biva pogrešno interpretirano upravo zbog ovih elemenata. Ukoliko je nešto izgovoreno prebrzo, postaje nerazumljivo. Ukoliko je izgovoreno pretiho, također je nerazumljivo. Osim toga, ako neko govori umjerenom brzinom, glasno i jasno, ta osoba je sigurna u ono što govori, samouvjeren je. Ako osoba govori tiho, često je riječ o povučenoj, stidljivoj individui. Ako osoba govori brzo, glasno i često petlja riječi, onda je ta osoba energična, možda čak i hiperaktivna. U konačnici, suprasegmentalna obilježja se odnose na pauze i naglaske. Naglasak može da se razlikuje od osobe do osobe, a pauze u izgovoru su također individualne prirode.

5. KRITERIJI ODREĐIVANJA ZNAČENJA

Kriteriji određivanja značenja predstavljaju one elemente koji se uzimaju u obzir kada se posmatraju moguća značenja neke riječi, rečenice ili teksta. Ukoliko se pogleda postupnost svih kriterija, može se uočiti da oni polaze od samog pojma, preko referenta, potom mentalnih veza (asocijacija) i kreću se do globalnog razumijevanja pojma. Može se primijetiti da se u osnovi ovoga nalaze pojmovi (prvi pojmovi u poretku kriterija) poznati iz Ogden – Ričardsovog trougla: referent, simbol i misao. Referent podrazumijeva predmet, stvar ili sliku u stvarnosti koju imamo u vezi s nekim pojmom (npr. neće svi zamisliti istu jabuku). Simbol u ovom trouglu predstavlja riječ ili označitelja (npr. J-A-B-U-K-A).

Izdvađa se 8 različitih kriterija za određivanje značenja, koji se prikazuju u parovima: konceptualizam i kontekstualizam, referencijalizam i nereferecijalizam, mentalizam i biheviorizam, te sistematizam i individualizam. Misao je najtjesnije povezana sa samim značenjem i predstavlja sve one asocijacije koje imamo u vezi sa referentom i / ili simbolom u trouglu (prvi kriterij u parovima). S druge strane, kriteriji određivanja značenja (drugi kriterij u parovima) podrazumijevaju i upotrebnu vrijednost pojma, kao važnog elementa u kreiranju i određivanju značenja.

Konceptualizam i kontekstualizam. Konceptualizam označava izdvojeni pojam, npr. *jabuka* i možemo reći da se odnosi na simbol iz Ogden – Ričardsovog trougla. S druge strane, kontekstualizam podrazumijeva svaku upotrebu tog pojma u određenom kontekstu. Naravno, na osnovu konteksta proizvest će se konkretno značenje ovog pojma.

Referencijalizam i nereferecijalizam. Referencijalizam podrazumijeva postojanje referenta u vezi s pojmom, dok nereferecijalizam podrazumijeva da referent ne postoji. Međutim, ovdje ne smijemo upasti u zamku povezivanja s npr. konkretnim i apstraktnim imenicama. Pojam *jabuka*, kao konkretna imenica u zavisnosti od konteksta upotrebe, može imati tačno određeni referent, ali i ne mora. Referent će imati u svakom kontekstu u kojem govorimo o voćki, ali ukoliko ovaj pojam upotrijebimo u nekom drugom značenju (npr. *jabuka razdora*), onda ne govorimo o odgovarajućem referentu.

Mentalizam i bihevorizam. Mentalizam podrazumijeva značenja, ali i odgovarajuće asocijacije, koji se proizvode u vezi s pojmom, ali nisu vezani za lične doživljaje i iskustva (npr. *jabuka* – voće, zdravlje, probava, kisela, slatka, domaća i dr.). S druge strane, bihevorizam podrazumijeva i ona značenja i asocijacije koji se javljaju na osnovu ličnog doživljaja i iskustva povezanih s pojmom (npr. *jabuka* se može u skladu s iskustvom povezati npr. s djetinjstvom, druženjem, ljubavi, sevdalinkom...).

Sistematizam i individualizam. Sistematizam se odnosi na sva ona značenja pojma *jabuka* koja postoje u jednoj zajednici govornika, dok individualizam podrazumijeva ono značenje koje je karakteristično samo za jednu individuu i povezano s njenim iskustvom i ličnim doživljajem u vezi s određenim pojmom. Zanimljivo je pratiti pojavu kako značenje od individualnog nivoa može preći na grupni ili globalni nivo.

6. TIPOVI ZNAČENJA RIJEČI

Tipovi značenja riječi podrazumijevaju pokušaj sistematiziranja mogućih značenja ukoliko se u obzir uzmu faktori i kriteriji koji određuju to značenje. Budući da je rečeno da je dvojnost važna odlika značenja s obzirom na samu prirodu jezika, ovi tipovi značenja javljaju se u parovima – leksičko i gramatičko, predmetno i emotivno, konkretno i apstraktno, osnovno i preneseno, te denotativno i konotativno.

Leksičko i gramatičko značenje. Ovi tipovi značenja predstavljaju opoziciju značenja u lingvistici i van nje. Leksičko značenje je vanlingvističko značenje riječi. To bi bilo definicijsko značenje, ono koje pojam opisuje, npr. *jabuka* – voćka. Gramatičko značenje je lingvističko značenje riječi. To je značenje koje je ograničeno samo na one aspekte koji su sadržani u lingvistici i za koje se lingvistika zanima, npr. *jabuka* – konkretna opća imenica.

Predmetno i emotivno značenje. Predmetno značenje podrazumijeva povezanost pojma s referentom (*Jabuke su rodile.*) dok emotivno značenje uključuje bilo kakvu emotivnu povezanost s tim referentom (*jabučice* moja).

Konkretno i apstraktno značenje. Ova opozicija značenja ne podrazumijeva konkretne i apstraktne imenice, nego podrazumijeva sva konkretna i apstraktna značenja, tj. značenja koja imaju ili nemaju odgovarajući referent u vezi s pojmom (*jabuka* na grani – *jabuka* razdora).

Osnovno i preneseno značenje. Osnovno je ono značenje riječi koje joj primarno pripada u jednom društvenom kontekstu, to je uobičajeno značenje, npr. *jabuka* kao voćka. Za razliku od njega, preneseno značenje podrazumijeva da je došlo do pomjeranja značenja prema nekim kriterijima. Uglavnom je riječ o metaforičkom prenosu značenja, a ponekad se može poklopiti i sa apstraktnim značenjem. Naprimjer, za osobu koja je zdrava često se kaže *zdrav kao jabuka*.

Denotativno i konotativno značenje. Denotativno značenje je objektivno, dok je konotativno subjektivno. Denotacija upućuje na osnovni sadržaj riječi, dakle podrazumijeva osnovno i eksplicitno značenje. Može se tumačiti kao leksičko značenje, npr. *divlja jabuka* – vrsta jabuke koja sama raste, često u šumskim predjelima. Konotativno značenje predstavlja svako drugo moguće značenje nastalo prema bilo kojem kriteriju. Ono je izvedeno, emotivno, implicitno (*jabuka* razdora, *rumena* kao *jabuka*, *pomiješati kruške* i *jabuke*).

7. PREMJEŠTANJE ZNAČENJA

Premještanje značenja dešava se u slučajevima kada se neka riječ upotrijebi u značenju koje je različito od značenja u kome se obično upotrebljava. Na taj način razvijaju se dodatna, prenesena i konotativna značenja jedne riječi.

referent X = pojam X

pojam X → opis referenta Y

referent X = pojam X: TIKVA → opis referenta Y (misli se na glavu)

Važno je uočiti da između referenta X i pojma X postoji odnos referencije, dok između pojma X i referenta Y takav odnos ne postoji, nego u prvi plan dolazi konotacija, budući da se pojam koristi kako bi opisao, a ne imenovao referent. Naravno, važno je da referent X i pojam Y imaju neku zajedničku karakteristiku, kako bi se mogli dovesti u ovakvu vezu.

8. TIPOVI PREMJEŠTANJA ZNAČENJA

Tipovi premještanja značenja određuju se prema vremenskoj odrednici u kojoj dolazi do premještanja značenja. Tako se govori o sinhronijskom i dijahronijskom premještanju značenja.

Sinhronijsko premještanje značenja dešava se u konkretnom trenutku upotrebe jezika i može biti povezano sa individuum, grupom ili društvenom zajednicom. Za ovaj prenos značenja karakteristična je zajednička karakteristika (osobina, sličnost) referenta i pojma kojim se taj referent opisuje (npr. *zub* planine – podrazumijeva oštar i nazubljen vrh koji podsjeća na pravi zub). Ovo premještanje značenja karakteristično je za polisemiju.

Dijahronijsko premještanje značenja ogleda se u pridruživanju postojećeg referenta novom pojmu sa istim ili vrlo bliskim značenjem (npr. pendžer – prozor), ali može, također, podrazumijevati i promjenu značenja uvjetovanu promjenama u leksičkom sistemu (npr. žena – mačka). Ovaj tip pomjeranja značenja karakterističan je za sinonimiju i žargonizme.

9. KATEGORIJE PREMJEŠTANJA ZNAČENJA

Kategorije premještanja značenja podrazumijevaju figure kojima se uspostavljaju veze između referenta, pojmova i njihovih zajedničkih karakteristika. Izdvajaju se tri kategorije premještanja značenja, i to:

1. **metonimija** – značenje se ne prenosi prema sličnosti nego prema konkretnim i stvarnim odnosima (npr. čitam *Krležu*) (v. Belaj 2022)
2. **sinegdoha** – značenje se prenosi na osnovu odnosa hiponimije i odnosa dio – cjelina (npr. sedam gladnih *usta*) (v. Pišković 2023)
3. **metafora** – značenje se prenosi putem zajedničkog posredničkog termina tako što metaforička riječ zamjenjuje manje izražajnu riječ (*zub planine = oštar vrh planine*) (v. Belaj 2022)

10. LINGVISTIČKA RJEŠENJA

S ciljem izbjegavanja nesporazumijevanja Richards (v. Ogden, Richards 1989) je ponudio nekoliko lingvističkih rješenja, i to: definicija (*definition*), metafora (*metaphor*), predviđanje reakcija (*feedforward*) i osnovni engleski jezik (*Basic English*). Navedena rješenja je Richards nazivao lingvističkim lijekovima protiv nesporazumijevanja.

Definicija. Richards je definicije smatrao zamjenama za simbole. To su riječi koje se koriste umjesto nekih drugih riječi kako bi se objasnila određena misao. Bitno je napomenuti da je Richards naglasio kako definicije uvijek opisuju pojedinačne ideje koje ljudi imaju, tako da bi se prilikom definisanja uvijek trebala koristiti konstrukcija *prema mom mišljenju*.

Metafora. Richards je jezik smatrao prirodno metaforičnim, te je tvrdio da je nemoguće sastaviti više od nekoliko rečenica bez upotrebe neke od figura govora. Metafora nije samo svojevrsna igra riječima. Ona je upletena u sami jezik, jer ljudi razmišljaju u metaforama. Prema Richardsu glavna uloga metafore nije ukrašavanje izraza nego njegovo razjašnjavanje. Ipak, on nije ponudio metafore koje bi se trebale koristiti kako bi neki izraz bio što jasniji. Vjerovao je da metafore proizilaze iz ličnog iskustva govornika, odnosno pošiljaoca poruke. (v. Kružić, Tanacković Faletar 2019)

Predviđanje reakcija. Povratna informacija (*feedback*) je reakcija primaoca poruke na samu poruku. Predviđanje reakcija (*feedforward*) je pretpostavljanje kakve bi reakcije mogle biti izazvane. Dakle, pošiljalac pretpostavlja kakav utisak će njegove riječi, poruka ili izjava ostaviti na primaoca poruke. Prema Richardsu, osobe koje izbjegavaju *feedforward* proces su uglavnom dogmatski nastrojene. S druge strane, osobe koje se trude predvidjeti efekat svojih riječi su često osobe širokih vidika i otvorenog uma. Te osobe preispituju same sebe, odnosno preispituju svoje riječi pritom se trudeći pojasniti ih na najbolji mogući način. Također, tim procesom se preispituje tačnost ideja koje se formiraju.

Osnovni engleski jezik. Prilikom rada na njihovoj zajedničkoj knjizi *The Meaning of Meaning*, C. K. Ogden i I. A. Richards su razmatrali svoje želje da razviju osnovnu formu svog maternjeg jezika (engleskog) koja bi pojednostavila i ubrzala učenje tog jezika svima kojima to nije maternji jezik. Kasnije su izdvojili 850 riječi koje novi govornici mogu brzo naučiti. Ogden i Richards su bili sigurni da će svaka osoba koja poznaje tu grupu riječi biti u stanju diskutovati o kompleksnim idejama. Richards je otpustovao u Kinu gdje je proveo dvije godine, kako bi testirao projekat *Basic English*. Ispostavilo se da su on i njegov kolega bili upravo – osoba koja se nikad prije nije susrela sa engleskim jezikom je, koristeći se tom određenom grupom riječi i osnovnom gramatikom, mogla pričati o skoro svemu. Zaključuje se da je određenim fondom riječi jednog jezika zaista moguće prenijeti poruku i to sa relativno malo buke u komunikacijskom kanalu.

11. ZAKLJUČAK

Značenje je jedno od iznimno važnih lingvističkih pitanja, budući da ono značajno doprinosi komunikaciji, međusobnom razumijevanju i rješavanju nesporazuma kao svojevrsnih šumova u komunikaciji. Razumijevanjem same prirode značenja, njegove dvojnost i faktora koji ga određuju, kao i samog složenog procesa premještanja značenja, mogu se preduprijeti eventualni nesporazumi, ali i svjesno prenijeti višesmislene poruke. Kako riječi nose značenje, kako se značenje rađa, šta uvjetuje promjenu značenja riječi, proučavanje te promjene, te ispitivanje iz kojih razloga riječi, pošto su prvobitno dobile svoj smisao, kasnije isti mijenjaju – sve je to aktualna semantička problematika, a aktualnost se pripisuje činjenici da je jezik živa materija, uvijek podložna promjeni.

LITERATURA

- Belaj, B. (2022). Metafora, metonimija i hrvatske subordinirane strukture. *Sarajevski filološki susreti. Zbornik radova*, 6/2022, 9-59. Bosansko filološko društvo. Sarajevo.
- Berruto, G. (1994). *Semantika. AntiBARBARUS*. Zagreb.
- Griffin, E. (1991). *A First Look at Communication Theory*. McGraw-Hill. New York.
- Janković, D. (2000). Konotativni aspekt značenja: konstrukcija konotativnog diferencijala. *Psihologija*, 33/1-2, 221-238. Društvo psihologa Srbije. Beograd.
- Kružić, B., & Tanacković Faletar, G. (2019). Metafora, metonimija, frazem i eufemizam: o čemu govorimo kada govorimo o smrti?. *Jezikoslovlje*, 20/2, 391-418. Filozofski fakultet u Osijeku. Osijek.
- Leech, G. (1985). *Semantics: The Study of Meaning*. Penguin Books. London.
- Matijević, M. (2021). Životinje u rječniku: pravi majmun, glupa guska i mišić jedan u hrvatskome jeziku. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 47/2, 607-629. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- Melvinger, J. (1984). *Leksikologija*. Pedagoški fakultet. Osijek.
- Ogden, C. K. & Richards, I. A. (1989). *The Meaning of Meaning*. Mariner Books. Boston.
- Patekar, J. (2022). What is a metaphorical collocation?. *Fluminensia* 34/1, 31-49. Odsjek za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci. Rijeka.
- Pišćević, T. (2023). Lexical synecdoche in Croatian. *Suvremena lingvistika* 49/96, 225-250. Hrvatsko filološko društvo. Zagreb.